

O'ZBEK MAQOMOTI – QADRIYATLARNING OLIYSI

Toshev Shahzoh Tohir o'g'li

Buxoro davlat universiteti Musiqa ijrochiligi va madaniyat kafedrası 12-1vokal 20 guruh talabasi

Annotatsiya

Ushbu maqola Milliy musiqamizning durdona namunalaridan biri bu O'zbek maqom san'atining oily qadriyat ekanligi to'g'risida. Maqom san'atining yirik qismi bu shashmaqom. Shashmaqom tarkibida esa Buzruk, Rost, Navo, Dugoh, Segoh va Iroq bo'limlaridan iboratligi borasida so'z yuritiladi.

Аннотация

Данная статья о том, что одним из шедевров нашей национальной музыки является семейная ценность узбекского государственного искусства. Основная часть искусства макама – это шашмакам. Говорят, что Шашмаком состоит из участков Бузрук, Рост, Наво, Дугох, Сегох и Ирак.

Annotation

This article is about the fact that one of the masterpieces of our national music is the family value of Uzbek state art. The main part of maqam art is shashmakam. Shashmakom is said to consist of the Buzruk, Rost, Navo, Dugokh, Segokh and Iraq sections.

Kalit so'zlar: Buzruk, Rost, Navo, Dugoh, Segoh, Iroq, Shashmaqom, O'n ikki maqom, Sho'ba, Turkum.

Xalqimiz san'atining eng yorqin namunalari ajdodlarimizdan bizga qadar yetib kelgan qadriyatlar hisoblanadi. Shu sababdan bugungi kunda tarixiy merosimizga bo'lgan e'tibor davlat siyosati darajasida olib borilmoqda. Shuni ta'kidlash lozimki san'atimizning targ'iboti, milliy musiqamizning yangicha namunalari va talqinlarini yaratish ijodiyoti ham aynan bugungi kunning dolzarb masalalaridan biri. Ayniqsa ommaviy madaniyat globallashayotgan ayni bir vaqtda, xalqning o'zligi-yu milliyligini saqlab qolish eng ustuvor maqsadlarimizdan biridir.

Musiqa madaniyatimiz tarixidan maqomlar azaliy qadriyatlar bo'lib shakllangan. Aslida "Maqom" so'zi arabchada "o'rin", "joy", "bosqich", "daraja" kabi ma'nolarni anglatadi. Bu so'z adabiyot, tasavvuf ilmi va boshqa sohalarda ham keng iste'mol etiladi, maxsus ibora sifatida aynan musiqa san'atida eng ko'p va xilma-xil ma'nolarda ishlatiladi. Bizning istilohimizda ko'proq qo'llaniladiganlar qatorida quyidagilarni aytib o'tish mumkin. Tovush qatorning alohida bosqichlar; parda tuzilmalari; lad tizimlari; alohida musiqa asari; musiqa turi (janr); turli toifa va miqdordagi qism va bo'limlarni birlashtiruvchi katta kichik turkum va boshqalar"¹ "G'iyosul-lug'at" qomusining muallifi G'iyosuddin o'tmish olimlarining mulohazalariga tayanib, maqomi borasini quyidagicha ta'riflaydi:

"Maqom – pardai surudro go'yand" – Maqom deb kuy va ashulalar pardasiga aytiladi». Bu yerda kuy va ashulalar boshlanadigan parda hamda ular harakat etadigan lad tovush qatorlari hisobga olingan albatta. Musiqaga doir eski manbalardan ma'lumki, maqomlarning tarixiy-nazariy va amaliy tamonlari bor. Ularning nazariy masalalari IX-XV asrlarda yashab ijod etgan Kindiy, Farobiy, Xorazmiy, Ibn Sino, Urmaviy; Sheroziy, Marog'iy, Jomiy va Husayniy kabi

¹O.Matyaqubov. Maqomot. – T., "Musiqa", 2004 – 18-b

buyuk olimlarning risolalarida shu qurilmiy asosda sharhlab berilgan. Shuni qayd etish lozimki musiqa nazariyasi hamma Sharq xalqlarida ba'zi tafovutlarni hisobga olmaganda deyarli bir xil mazmunda bo'lgan. Hatto maqomlar, sho'balari nomi ham o'xshash edi. Lekin, ularning musiqiy mazmuni har bir xalqning o'ziga xos bo'lib, bir-biridan tubdan farq etgan.

Shashmaqom O'n ikki maqom musiqa materialini asosida yaratilgan deb aytishga bosh bosh manbalardan aniq dalillar yo'q. Shu sababli maqom turkumlarining bu ikki shakli o'rtasida mavjud bo'lgan munosabatlar haqida biroz to'xtalib o'tishga to'g'ri keladi. O'zbek tojik xalqlarida esa maqomlarning bizgacha yetib kelgan shakli Shashmaqom (oltimaqom) Buzruk, Rost, Navo, Dugoh Segoh va Iroq. Maqomlarning tarixiy taraqqiyot yo'li va shakllari jarayoni o'tmishdagi yozma musiqa manbalarida yoritilmaganligi bu masalalarni aniq tasavvur etishga imkon bermaydi. Lekin bu yerda shuni aytib o'tish lozimki, O'n ikki maqom bilan Shashmaqomni bir-biridan tubdan farq etadigan hamda ularni melodik tarkibi turlicha bo'lgan janr deb qarash ham noto'g'ridir. Shashmaqom O'n ikki maqomdan turkum tuzilishi xarakteri bilangina farq qilishi mumkin. XV-XVII asr manbalarida bayon etilgan bastakorlik an'anasi O'n ikki maqomgagina emas, Shashmaqomga ham taaluqlidir. Maqomchilik sohasidagi an'ananing davom ettirishi natijasida O'n ikki maqom materiallari Shashmaqom shakliga keltirilgan, deb o'ylash to'g'riroqdir.

Shashmaqomning ashula bo'limida ham. O'n ikki maqom juda katta o'zgarishlarga uchragan deyish mumkin. O'n ikki maqomda Zangula sho'basini sanalgan "Uzzol", Shashmaqomdagi buzruk maqomining bir necha sho'balari. O'n ikki maqomda mustaqil maqom hisoblangan "Ushshoq" esa Shashmaqomdagi Rost maqomining bir necha sho'balari sifatida uchraydi. Undan tashqari Rost maqomi tarkibida "Busaliq" maqomining sho'basini sanaladigan "Navro'zi Sabo" ham Rost maqomiga kirgan. Bunday holatlar Shashmaqomda juda ko'p uchraydi. Aynan O'n ikki maqom tarkibidagi Dugoh va Segoh sho'balari, Shashmaqomda mustaqil maqom tizimi sifatida namoyon bo'ladi.

Shashmaqomdagi buzruk maqomiga Uzzol sho'basini, Iroq maqomining ma'lum kuyi variant qilib olinganligi (aynan buzruk maqomidagi ikkinchi guruh sho'balari. "Iroq Buxoriy" sho'basini nazarda tutilmoqda), Rost maqomiga Ushshoq va Navro'zi Sabo Sho'balari. kiritilganligi va boshqa alomatlarining borligi -bularning hammasini tasodifiy xol emas, albatta. Bu yerda kuylar lad qurilmasining yaqinligi va mos kela olishi ham hisobga olingan.

O'zbek-tojik xalqlari musiqasining mumtoz namunasi bo'lgan Shashmaqom, tahminan XVIII asrning birinchi yarimlarida mustaqil musiqa janri sifatida uzil-kesil yuzaga keldi. Bunday tahmin etilishiga sabab shuki, O'rta Osiyoda XVIII asrgacha yozilgan musiqa risolalarida O'n ikki maqom ustidagina gap boradi. XIX asrgacha yozilgan musiqa manbalarida Shashmaqom haqida biror og'iz eslatib ham o'tilmagan. Shuning uchun O'n ikki maqom turkumi XVIII asrgacha yashab kelgan, degan ishonch hosil bo'ladi.

Shashmaqomga: Buzruk, Rost, Navo, Dugoh, Segoh va Iroq maqomlari kiradi. Olti maqomning har biri juda katta hajmdagi turkumli asarlar bo'lib, ularning har biri tarkibida tahminan 20 tadan 44 tagacha katta va kichik maqom yo'llari bor. Lekin, maqomlarning xalq orasida mashxur bo'lgan cholg'u, ashula va sunray yo'llari bilan qo'shib hisoblaganda, ular juda katta sonni tashkil qiladi. Hozirda nashr etilgan kitoblarda maqomlarning cholg'u va ashula qismlari 208 da 250 tagacha boradi.

FOYDALANGAN ADABUYOTLAR RO‘YXATI:

1. Kholmuradovna R. U., Obidovna R. M. Social norms, sanctions and personality //Вестник науки и образования. – 2020. – №. 21-2 (99). – С. 115-118.
2. Рамазонова У. Х., Сайфуллаева О. М. Развитие чувства ритма у детей //Проблемы науки. – 2021. – №. 1 (60). – С. 49-51.
3. Ramazonova U. X., Esanova M. J. An’anaviy xonandalik rivojida maqomlarning o’rni //Science and Education. – 2022. – Т. 3. – №. 1. – С. 496-501..
4. Ramazonova O. K., qizi Mustaqimova G. G. Formation and Development of National Musical Traditions //european journal of innovation in nonformal education. – 2022. – Т. file:///C:/Users/user/Downloads/Telegram Desktop/Бехруз Болтаев (2).rtf2. – №. 1. – С. 336-339
5. Рамазонова У. Х., Эсанова М. Ж. Подготовка молодых певцов к ансамблевому выступлению //Наука, техника и образование. – 2021. – №. 2-1 (77). – С. 88-91.
6. Kholmurodovna U. R. Formation of publicistic performing skills in singing. – 2021. О 77. Ramazonova U. H., Muhamadova M. The spiritual impact of traditional sound exercises on the minds of students. – 2022.
8. Д Ramazonova O. K., Shukurov M. Historical development of status. – 2022.
9. **ВАЖНОСТЬ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В НАУКЕ ОБ ОСНОВАХ ТЕХНИКИ ПЕНИЯ.** Угиллой Холмуродовна Рамазанова, Мафтуна Бахадировна Давронова. 2023/12/15 International conference on multidisciplinary science Том1Номер 6 Страницы 94-96
10. **ВНЕДРЕНИЕ И ПРИМЕНЕНИЕ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В СОЗНАНИИ СТУДЕНТОВ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ.** Угиллой Холмуродовна Рамазанова, Малика Курбановна Нематова 2023/12/15 International conference on multidisciplinary science Том 1 Номер 6 Страницы 97-99
11. Behruz Boltayev Hamidovich INTERPRETATION OF THE METHODS OF BUKHARA SHASHMAKOM AND THE FUNDAMENTALS OF MAKOM. *Academia Science Repository*, 4(04), 1063–1066. Retrieved from <http://academiascience.com/index.php/repo/article/view/90>
12. Behruz Boltayev Hamidovich. (2023). AL-FARABI AND IBN SINA’S CLASSIFICATION OF THE FOUNDATIONS OF THE THEORY OF "IYKUT" METHODS IN ORIENTAL MUSIC EDUCATION. *Academia Science Repository*, 4(04), 102–104. Retrieved from <http://academiascience.com/index.php/repo/article/view/414>
13. Boltayev B. H. The content and methodology of the process of establishing the voice of students in singing //МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА. – 2024. – Т. 2. – №. 2. – С. 179-188.
14. Boltayev B. H. Vuxoroshashmaqomidoyrausullari ijrolaritalqini //TECHNICAL SCIENCE RESEARCH IN UZBEKISTAN. – 2023. – Т. 1. – №. 4. – С. 67-74.
15. Boltayev B. H. O ‘ZBEK MILLIY QO ‘SHIQCHILIGINING QADR TOPISH XUSUSIYATLARI //Journal of Universal Science Research. – 2023. – Т. 1. – №. 12. – С. 312-318.
16. Samieva M. BUKHARA PERFORMANCE METHOD A FACTOR FOR DEVELOPING THE MORAL QUALITIES OF ADOLESCENT STUDENTS //" ONLINE-CONFERENCES" PLATFORM. – 2022. – С. 191-194.

17. Samiyeva M. A., Ramazonov A. V. O 'ZBEK MUMTOZ MUSIQASI-O'QUVCHILAR QIZIQISHINI SHAKLLANTIRISH OMILI //BOSHQARUV VA ETIKA QOIDALARI ONLAYN ILMIIY JURNALI. – 2022. – T. 2. – №. 12. – С. 31-36.
18. Azimovna S. M. et al. THE BUKHARA PERFORMANCE STYLE IS A FACTOR IN THE DEVELOPMENT OF MORAL QUALITIES OF TEENAGERS //Zeta Repository. – 2023. – T. 4. – №. 04. – С. 1067-1071.
19. Мустафоев Б. И., Самиева М. А. БУХАРСКИЕ ДРЕВНИЕ МУЗЫКАЛЬНЫЕ ГРУППЫ-СРЕДСТВО ОБРАЗОВАНИЯ //European Science. – 2021. – №. 2. – С. 26-28.
20. Ortiqov, E. . (2023). Musiqa Madaniyati Ta'limida Musiqiy Savodxonlik Faoliyatini Tutgan O'Rni. *International Conference on Multidimensional Research and Innovative Technological Analyses*, 106–112. Retrieved from <https://conferenceseries.info/index.php/ICMRITA/article/view/835>
21. Артыкова, Э. ., & Рузиева, З. (2022). ВЕЛИКОЕ БЛАГОСЛОВЕНИЕ – ПЕСНЯ ШАШМАКОМ. *Центральноазиатский журнал образования и инноваций*, 1(2), 22–24. извлечено от <https://www.in-academy.uz/index.php/cajei/article/view/6459>
22. E Ortikov. Historical Analysis of National Musical Heritage and Moral-Aesthetic Education in Music and Art Schools of Uzbekistan . 2023/8/20 Academic Journal Publisher <http://dspace.umsida.ac.id/handle/123456789/5948>
23. Mustafoyev B. TA'LIM ISLOHOTLARI MAZMUNIDA YOSH AVLOD MUSIQA MADANIYATI TARBIYASI //TECHNICAL SCIENCE RESEARCH IN UZBEKISTAN. – 2023. – T. 1. – №. 4. – С. 60-66.
24. Mustafayev B. FROM THE HISTORY OF MUSIC EDUCATION AND PEDAGOGICAL SYSTEM ACTIVITY IN UZBEKISTAN IN THE 1950s-1970s //Academia Science Repository. – 2023. – T. 4. – №. 04. – С. 1007-1012
25. Мустафаев Б. “БУХОРЧА” ВА “МАВРИГИ” МУСИҚИЙ ТУРКУМЛАРИ ТАДҚИҚОТЛАРИНИНГ ТАРИХИЙ, МАЪНАВИЙ–МАЪРИФИЙ АҲАМИЯТИ //ЦЕНТРАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz). – 2022. – Т. 23. – №. 23.
26. Ражабов Тухтасин Ибодович, Ибодов Уктам Расулович ОБЕСПЕЧЕНИЕ НАЦИОНАЛЬНОГО НАСЛЕДИЯ В ОБУЧЕНИИ ПЕСНЯМ БУХАРСКОГО ДЕТСКОГО ФОЛЬКЛОРА НА УРОКАХ МУЗЫКИ // Вестник науки и образования. 2020. №21-2 (99). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/obespechenie-natsionalnogo-naslediya-v-obuchenii-pesnyam-buharskogo-detskogo-folklora-na-urokah-muzyki> (дата обращения: 26.10.2023).
27. Rajabov T. I., Ibodov O. R. O'zbek Xalq Musiqa Merosda O'quvchilarni Vatanparvalik Ruhida Tarbiyalash Vositasi //IJTIMOIY FANLARDA INNOVASIYA ONLAYN ILMIIY JURNALI. – 2021. – T. 1. – №. 6. – С. 139-145.
28. Ortiqov O. R. MA'NAVIY-MA'RIFIY ISHLAR JARAYONIDA MAFKURAVIY IMMUNITETNI RIVOJLANTIRISH TEXNOLOGIYALARI (OLIIY TA'LIM MUSSASALARI MISOLIDA) //Экономика и социум. – 2022. – №. 3-2 (94). – С. 1130-1135.
29. Ortiqov O. R. MA'NAVIY-MA'RIFIY ISHLAR JARAYONIDA MAFKURAVIY IMMUNITETNI RIVOJLANTIRISH TEXNOLOGIYALARI (OLIIY TA'LIM MUSSASALARI MISOLIDA) //Экономика и социум. – 2022. – №. 3-2 (94). – С. 1130-1135.
30. БОЛТАЕВ Б. Х. ПРОБЛЕМЫ НАУКИ //ПРОБЛЕМЫ НАУКИ Учредители: Олимп. – №. 4. – С. 98-100.